

***Формування комунікативних
умінь і навичок
у молодших школярів на
уроках і позаурочний час***

*Федорова Тетяна Андріївна
учитель початкових класів
спеціалізованої школи І-ІІІ
ступенів №125 м. Києва
з поглибленим вивченням
англійської мови*

м. Київ
2018

Зміст

Вступ	3
Формування комунікативних умінь і навичок у молодших школярів	5
Висновки	19
Додаток 1. Розвивальні творчі вправи	20
Список використаної літератури	36

Вступ

Освіта XXI століття – це освіта для людини. Суспільству майбутнього потрібні люди з актуальними знаннями, гнучкістю і креативністю мислення, високими адаптаційними можливостями. Сьогодні школа повинна забезпечити формування і розвиток інтелектуальної, творчої та ініціативної особистості, здатної жити за принципово нових умов, реалізувати себе у житті, бути успішною і сприяти розвитку суспільства. Саме це зумовило вибір проблеми, над реалізацією якої, я працюю протягом останніх трьох років.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Ми маємо навчати дітей бути винахідливими, досліджувати і відпрацьовувати нові ідеї і це має надати принципову перевагу в найближчому майбутньому.

Три успіхи ведуть до успішної комунікації.

Перший крок – знати, чого хочеш.

Другий крок – знати. Чого хоче твій партнер.

Третій – як вам обом здобути перемогу.

Д. Лаборд

Формування комунікативної компетентності учня є чи не найважливішою задачею в умовах сучасної школи. Адже не секрет, що діти сьогодні значно відрізняються від своїх попередників: добре інформовані, комп'ютерно грамотні, активні в соціальних мережах, вони мало приділяють уваги живому спілкуванню, тим самим створюючи труднощі на шляху соціалізації. Звідси постає потреба вчителя переосмислити власний досвід, шукати відповіді на питання «Як навчати в сучасних умовах?». Досить важливим та актуальним є якісний методичний супровід навчального процесу. Тож сформувати комунікативну компетентність учня можна засобами певних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток комунікативних вмінь.

Завдання вчителя – не лише дати учням певний обсяг знань і вмінь, а й навчити їх спілкуватися, сформувати людину, здатну творчо мислити, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною.

Комунікабельність – це готовність і вміння легко встановлювати, підтримувати і зберігати позитивні контакти в спілкуванні і взаємодії з оточуючими. Є діти більш товариські, «легкі» у встановленні контакту, які шукають його постійно; є діти, які контактів уникають і схильні жити внутрішнім світом, своїми переживаннями і відчуттями. Іноді, спостерігаючи за такими дітьми, виникає дивне відчуття: при обмеженні особистого досвіду дитина висловлює дуже зрілі судження про життя, які вражають своєю мудрістю, і бере їх немов зсередини – з свого внутрішнього простору.

У дитячому колективі процес соціалізації відбувається прискорено, а тому великого значення набуває залучення школярів до системи культурних норм і

цінностей якомога раніше. На уроках формуванню цих компетенцій сприяє саме інтерактивна взаємодія між учасниками навчально-виховного процесу.

Запорукою формування у молодших школярів комунікативної компетентності є створення такої атмосфери в системі: «учитель – учень», «учень – інші учні», яка б сприяла позитивному спілкуванню, стимулювала мовленнєву діяльність учнів оминаючи стресово-утворюючі фактори. Важливо, щоб діти розуміли, що вони просуваються вперед, бачили позитивний результат, відчували задоволення від власного успіху і успіху тих, хто поруч.

Комунікативна компетентність – це здатність вступати в комунікацію, бути зрозумілим, невимушено спілкуватися. Вона передбачає комплексне застосування мовних і немовних засобів, уміння змінювати глибину і коло спілкування.

Комунікативна компетентність містить три складові: мовну, мовленнєву і соціокультурну, має за мету формування культури усного та письмового мовлення як засобу вільного спілкування та самовираження.

Вважаю, що одним із ефективних засобів цілеспрямованого впливу на формування комунікативних компетенцій школярів є використання на уроках системи пізнавальних завдань, у основі яких – виконання розумових дій: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, аналогія, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, класифікація.

Формування комунікативних умінь і навичок у молодших школярів

Сформувати й розвинути комунікативні уміння і навички учнів мені допомагає система розвивальних вправ, творчих завдань, спрямованих на формування вміння слухати й говорити. (Додаток 1). Виконуючи їх, діти вчаться вести дискусію, змагатися, співпрацювати, будувати діалог, складати вірші, казки, загадки. Кожна дитина має змогу розкрити свої пізнавальні, творчі можливості, нахили, подолати окремі вади: замкненість, розгубленість, скутість. Використання цих вправ і завдань роблять процес навчання учнів цікавим та невимушеним. Щоб молодший школяр мав нагоду розвиватися у творчій атмосфері, розвивати свої таланти та нахили, йому необхідно надати змогу самостійно відшукувати способи розв'язання завдань, а не робити це за нього. Творчість починає проявлятися лише у тієї людини, яка на власному досвіді, у процесі своєї життєдіяльності наражається на перешкоди, випробовування у вигляді важких чи легких задач, які спонукають до діяльності її розум, змушують мислити, помічати і приймати певні рішення.

Американський педагог і психолог Дж. Дьюї зазначав, що «з точки зору дитини, найбільший недолік школи полягає в неможливості вільно, повною мірою застосувати досвід, який був набутий поза школою, і навпаки: неспроможність застосувати в повсякденному житті те, чого навчилася в школі. У цьому — відірваність школи від життя». В основі навчального процесу, на думку Дж. Дьюї, має бути трудова діяльність, виконуючи яку дитина зникає до подолання перешкод, розвиває свою здатність до творчості, терпіння, наполегливість, енергійність, допитливість. Необхідно, щоб знання виростили із живого досвіду роботи.

Уже з 1-го класу застосовую інтерактивні технології, що сприяють взаємонавчанню дітей. Пердусім привчаю учнів дотримуватися правил поведінки під час роботи в парі та групі. Застосування методів кооперативного навчання забезпечує: розвиток умінь налагоджувати зворотній зв'язок – розподіл і виконання ролей, прийняття спільного рішення, готовність публічного словесного представлення результату; формування вміння оцінювати мовленнєві одиниці, вдосконалювати їх.

Саме уроки навчання грамоти дають високі можливості для ознайомлення першокласників із найважливішими правилами усного та писемного мовлення і спілкування, практичного застосування формул ввічливості, які виховують мовну культуру, інтелігентність.

Формування комунікативної компетентності у 1-му класі передбачає розвиток умінь спілкуватися усно і письмово.

Для розвитку усного спілкування використовуються такі методи:

- розігрування діалогу, монологу;
- інсценування казок;
- усний опис картини;
- проведення нестандартних уроків, сюжетно-рольових ігор;
- розширення словникового запасу школярів через роботу зі словником;
- складання словосполучень та речень, відновлення деформованного тексту;

- використання інтерактивних технологій: «Мозковий штурм», «Мікрофон» тощо;
- здійснення перекладів текстів, паралельне використання двох мовних систем;
- проведення бібліотечних уроків, підтримання постійного зв'язку з бібліотекою.

Для розвитку уміння спілкуватися письмово можна використати такі завдання:

- написання запрошень, привітань, оголошень;
- листування з ровесниками;
- складання пам'яток щодо адекватного спілкування і відпрацювання їх із дітьми з використанням конструкцій: «Я вважаю», «Перепрошую», «Я певен» та пам'яток: «Формули мовленнєвого етикету», «Правила спілкування».

Культурне діалогічне мовлення – невід'ємна складова комунікативної компетентності молодших школярів, що передбачає не тільки збагачення словникового запасу учня формами мовного етикету, синонімами, антонімами, образними словами тощо, а й набуття вмінь варіювати інтонації відповідно до мовленнєвої ситуації. Діалогічне мовлення формується в процесі розмови двох партнерів, його не планують заздалегідь, у якому напрямі йтиме розмова. Кожен із партнерів діалогу висловлює своє ставлення до предмета розмови чи до позиції опонента за допомогою слів та позамовними засобами (міміка, інтонація, сила голосу, жести тощо). Тому формування комунікативної компетентності має обов'язково передбачати й оволодіння позамовними засобами спілкування у єдності з мовою.

Учні 1-го класу вже володіють діалоговим мовленням на побутовому рівні. Наше завдання полягає в тому, щоб:

- а) удосконалювати вміння правильно відповідати на поставлені запитання, ставити запитання іншим, вступати в розмову;
- б) збагачувати мовлення дітей формулами мовленнєвого етикету (ввічливими словами, українськими формами звернення);
- в) учити дотримуватись правил спілкування (не перебивати співрозмовника, зацікавлено й доброзичливо вислуховувати його, чемно відмовляти чи висловлювати незгоду з думкою співрозмовника);
- г) дотримуватись норм літературної мови;
- д) складати діалоги за ситуативним малюнком на побутові теми.

В процесі формування діалогового мовлення цінним є бесіди такого змісту:

- З якими людьми вам приємніше розмовляти – усміхненими, доброзичливими, ввічливими чи сердитими, грубими?
- Намагайтеся бути такими, щоб з вами приємно було спілкуватися.
- За допомогою яких слів можна продемонструвати свою вихованість, ввічливість, добре ставлення до інших людей?

Під час таких бесід я знайомлюю учнів з такими групами слів:

Вітання	вибачення	прощання	подяка	прохання
доброго дня	пробачте	до побачення	спасибі	будь ласка
доброго вечора	вибачте	на все добре	дуже вдячні	якщо ваша ласка
доброго ранку	перепрошую	хай щастить	дякую	
мої вітання				

Навчання діалогічного мовлення в 1-му класі розпочинаю на зразках літературних творів. З цією метою використовую казки, оповідання, вірші, в яких розмова між персонажами відбувається у формі діалогу. Учнім дається завдання відтворити діалог. З метою забезпечення мотивації такого виду діяльності пропоную дітям пограти в театр, відчутти себе акторами.

У процесі відтворення чи подумови діалогів формую у учнів вміння регулювати силу голосу, темп мовлення, говорити чітко і правильно, слухати співрозмовника, вживати формули мовленнєвого етикету.

- Прочитавши вірш Галини Малик «Хто сказав»

*Хто це, хто це, хто сказав,
Що в калюжу Боря впав?
– Горобці, то ви сказали?
– Ми в сусідній двір літали!
– Котик Мурчик, ти сказав?*

Крім відтворення діалогів, проводжу роботу над складанням діалогу за ситуативними малюнками чи серією малюнків. Важливе місце при цьому відводжу підготовчій роботі, яка включає розглядання малюнків, визначення психологічного стану персонажів (доброзичливі, сердиті, розгублені, здивовані, привітні тощо), складання запитань, які можуть виникнути в кожного персонажу, формулювання можливих відповідей на ці запитання, добір відповідних певній ситуації етикетних формул спілкування.

Після підготовчої роботи пропоную дітям інсценізувати зображену на малюнку чи серії малюнків ситуацію. Щоб спонукати учнів виконати завдання якнайкраще, влаштовую іноді змагання – якій групі «акторів» вдасться найкраще розіграти сцену. Після прослуховування дитячих виступів обов'язково аналізую їхні виступи, відзначаю позитивні характеристики й толерантно вказую на помилки й недоліки.

Одночасно з розвитком діалогового мовлення в 1-му класі розпочинаю формування умінь будувати невеличкі монологічні усні зв'язні висловлювання. Одним із видів такої роботи є переказування тексту. Важливо ставити учням такі запитання, відповісти на які можна не одним, а кількома реченнями. У процесі такої роботи вчитель формує в учнів вміння не тільки правильно будувати речення, а й пов'язувати їх між собою, використовуючи засоби міжфразового зв'язку (займенники, сполучники, синоніми тощо).

Наступним етапом є формування вміння переказувати уривок тексту і невеликий текст у цілому. З метою мотивації доцільно не просто пропонувати учням

переказати прочитаний чи почутий текст, а ставити такі запитання за змістом тексту, відповіді на які потребують переказу певного епізоду чи всього тексту.

Перше знайомство з монологом я проводжу так:

- У кожної людини є свої мрії. А про що мріє кожен з вас? А про що мріє твоя матуся? Вислови свою думку за допомогою малюнка.

Методичні поради

1. Діти малюють мрії своїх матусь, про які дізналися раніше.
2. Кожен учень озвучує свою роботу.
3. Зробити виставку малюнків.
4. Завершити урок можна читанням віршів напам'ять про маму.

Основними видами робіт з розвитку монологічних мовленнєвих висловлювань є перекази і твори. Практичний досвід засвідчує, що необхідно пропонувати учням складати усні та письмові висловлювання з безпосередньою комунікативною метою: оголошення, вітання, запрошення тощо. Тваку роботу слід пропонувати виконувати самостійно або з опорою на різні допоміжні матеріали: план, словосполучення, ключові речення, початок чи кінець пропонованого висловлювання, малюнок, серія малюнків, картина тощо.

За для формування учнями усних висловлювань монологічного характеру, пропоную завдання на складання коротких переказів текстів (дослідний, стислий чи вибірковий) розповідного й описового типів, епізодів прослуханих чи прочитаних казок, оповідань (за поданим планом).

Робота з формування в учнів зв'язного письмового мовлення починаю з 2-го класу шляхом формування умінь правильно будувати і записувати окремі речення. З цією метою систематично пропоную учням такі завдання:

- Закінчити речення

На високому стеблі велика квітка з ...

На небі з'явилася ранкова ...

- Перетворення деформованих речень

Росла, на, дика, , яблунька, узліссі.

Часто, холодні, йдуть, восени, дощі.

- «Де сховалась нісенітниця»

Діти слухають речення й визначають, чи може подібна подія бути насправді.

Улітку Миколко катався на ковзанах. Хлопчик поїхав до лісу на лижах, щоб зібрати суніць. Жабенятко розкрило парасольку, бо пішов дощ.

- Скласти і записати речення за малюнком і питанням;
- Дібрати початок речення за поданою кінцівкою.

Мовлення учнів початкових класів вирізняється неповторністю, природністю, індивідуальністю. Тому і розвиток такої її риси як образність має починатися якомога раніше. Формування образності мовлення на матеріалі фразеологізмів, загадок, приказок, які уточнюють уявлення учнів про різноманітність жанрів і образності мовлення і поглиблюють художнє сприймання літературних творів,

повинно здійснюватись ще і в єдності з розвитком інших якостей зв'язного висловлювання (структурного оформлення і образної лексики у відповідності з образним жанром); зі звертанням уваги і на розуміння доцільності використання засобів художньої виразності у казці, оповіданні, байці. Серед виразних засобів мови певне місце займають фразеологізми, використання яких надає мовленню особливу яскравість, легкість, влучність і образність. Проблема формування образності мовлення у текстотворчій діяльності молодших школярів включає в себе усі напрями роботи над словом, словосполученням, реченням. Вона є багатоаспектною і завжди актуальна.

У реальному житті учень може стати конкурентно-спроможним та успішним за умови високої мовленнєвої культури, активної мовленнєвої діяльності та цільового використання засобів комунікації.

Свою роботу будую на таких ключових аспектах: інноваційному, діяльнісному (на уроках і позаурочний час) та психолого-педагогічному. Робота над правильною вимовою, над чіткістю і виразністю усного мовлення, над його культурою, над відчуттям його змісту і краси, над збагаченням словника є складовою кожного мого уроку. Плацдармом для формування у дітей комунікативної компетентності виступають, безперечно, всі уроки мови та читання. На них необхідно використовувати мову не тільки в навчальних вправах, а і в її природному призначенні – як засобу пізнання, спілкування, впливу.

Читання художніх творів, у яких розкривається внутрішній світ переживань, думок, мрій людини, розширює життєвий досвід, сприяє усвідомленню ними цінностей, норм поведінки, які підтримуються суспільством. Це зміцнює «природне бажання дитини ставати кращою» (В.О.Сухомлинський).

Осмислення змісту багатьох творів, у яких описано почуття і вчинки дійових осіб, викликає у дітей глибоке співпереживання, що є своєрідним особистісним засобом освоєння дійсності, дозволяє їм зрозуміти внутрішній світ інших людей. Уроки української мови, читання, розвитку мовлення надають великі можливості для ознайомлення учнів з найважливішими правилами усного та писемного мовлення і спілкування, практичного засвоєння формул ввічливості, що виховують мовну культуру, інтелігентність. Особливу увагу приділяю формуванню словникового запасу, його активізації та збагаченню мовлення дітей. Коли дитина щось розповідає, не можна порушувати послідовність викладання думки, виправляючи її. Повторити слово в правильній граматичній формі, або виправити іншу помилку слід після розповіді. Якщо в учня часто зустрічається помилка в одному й тому ж слові, можна запропонувати йому скласти розповідь з цим словом. Робота над виправленням помилок розвиває у дітей слухову увагу і формує у них чуття мови.

Невід'ємною складовою комунікації є розвинене діалогічне мовлення, що передбачає не тільки збагачення словникового запасу учнями формами мовного етикету, синонімами, антонімами, образними словами, а й уміле варіювання інтонацією відповідно до мовленнєвої ситуації. Тому я часто використовую такі вправи:

- відтворення діалогів із прочитаним і прослуханим текстом;
- створення діалогів за малюнками ситуативного характеру;

- діалоги за планом;
- складання діалогу за опорними словами;
- складання діалогу за поданою ситуацією;
- складання діалогу за поданою темою та інше.

Практичне завдання: складіть діалог

Ситуація: Зимового ранку зустрілися Надійка і Максим.

Мета спілкування: домовитися про підгодівлю пташок узимку

Мовні завдання:

1. Вживати слова: годівничка, насіння, сальце, я маю іншу думку.
2. Вживати ввічливі слова.
3. Не погоджуватися з думками співрозмовника.

Обов'язково з учнями повторюємо алгоритм роботи в парах для створення діалогу.

Щоб перевірити навички діалогічного мовлення використовую картки та ілюстрації, що дозволяють учням самостійно ознайомитись із ситуацією мовлення, метою спілкування і мовним завданням.

Обравши картку, діти обирають співрозмовника, ознайомлюються із завданням, обдумують, обговорюють хід діалогу, розподіляють ролі. Розігрується діалог перед усім класом.

Особливий статус відводиться таким формам роботи:

- навчальний діалог;
- монологічна промова;
- словесна творчість і фантазування;
- рольові ігри;
- інсценування;
- пошукова робота з різними джерелами інформації;
- творчий переказ;
- інтерактивні вправи: «мозковий штурм», «навчаючи – вчуся», «інтерв'ю», «дерево рішень», «акваріум», «карусель».
- гра «Коректор» - виправлення мовних помилок героя;
- співпраця в парах і групах.

Для залучення всіх учнів до діалогу я вдаюся до таких прийомів:

- вибір партнера для спільної роботи;
- визначення колективної думки;
- планування спільної праці;
- використання формули «подумай – обговори з другом – поділися з класом»

- очікування;
- побудова оцінних суджень за схемою – опорою.

Важливим для формування комунікативних умінь є досвід творчої діяльності. Набувається він при складанні власних оповідань, віршів, казок, описів, етюдів, есе. Учні залюбки вдаються до такого «вільного письма» тому, що воно є засобом самопізнання і взаєморозуміння, тобто активним видом мовленнєвої діяльності.

Для ефективного розвитку комунікативної компетентності проводжу мовленнєві хвилини на матеріалі українського фольклору (скоромовки, частівки, лічилки, вірші та інше); вправи («Дивись, помічай», «Слухай, помічай», «Знайди зайве слово», «Яке речення закінчене, яке – ні?», словесне малювання, «Знайди речення, що відповідає малюнку», «Склади речення, або невеличке оповідання за малюнком», «Склади прислів'я із поданих слів»). Усі ці вправи створюють повноцінні умови для формування вмінь уважно і вдумливо слухати, відтворювати та аналізувати почуте, побачене, прочитане, говорити доречно, чітко, переконливо, правильно. На мою думку, розвитку комунікативної компетентності у дітей сприяє переказування змісту прочитаного, вивчення напам'ять віршів, уривків прозових творів. Практикуючи різні форми переказів: докладний, стислий, вибірковий, творчий зі зміною особи або часу, з творчим доповненням, під час яких діти вчать володіти власним голосом, а також мімікою і жестами імітувати персонажів.

Формуючи комунікативну компетентність, не забуваю і про розвиток писемного мовлення учнів. На уроках рідної мови пропоную такі завдання:

- відновити, поширити, редагувати текст;
- дібрати заголовок;
- визначити частини тексту, тип тексту, тему, головну думку;
- скласти і записати зв'язний текст із деформованих речень;
- написати письмовий переказ з попереднім аналізом структури та мови тексту;
- скласти твори (за сюжетним малюнком, зразком, початком та кінцівкою, малюнком і питаннями, опорними словами, поданим зачином, планом та опорними словами, опорними словами та картиною, власними спостереженнями).

Виконуючи ці вправи, школярі вчать міркувати, набувати певного мовленнєвого досвіду. На уроках «Природознавства», «Я у світі», «Основи здоров'я» використовую комунікативно-ситуаційні завдання з моральним та етичним змістом, що подаються у формі діалогу, розповіді, роздуму, поради. Різні за видом змістом і складністю педагогічної ситуації ці завдання допомагають учням зв'язно будувати висловлювання, спонукають до розмірковувань, розвивають мислення, гнучкість розуму, зосередженість, створюють умови для розумового виховання.

Комунікативна доцільність полягає в тому, що внаслідок виконання таких завдань, в учнів удосконалюється вміння користуватися мовними засобами залежно від того, з ким вони спілкуються, де, з якою метою, тобто адекватно до ситуації.

Працюючи з дітьми, вважаю, що значним фактором соціалізації молодших школярів є дитяче співтовариство. Повноцінне освоєння культурних навичок

можливе лише через освоєння культури людських відносин. А одна з найбільш насичених, довірливих і плідних форм відносин між людьми – це відносини між однолітками.

Навчання в початковій школі не може бути лише процесом засвоєння певної суми знань. Це, перш за все, має бути захоплююче пізнання навколишнього світу через спостереження, через влучно дібрані слова, через образи, створені в дитячій уяві і фантазії.

Комунікативний аспект соціального досвіду в складі соціокультурного передбачає усвідомлення етичних норм спілкування, наявність достатнього словникового запасу та вміння адекватно використовувати його, уміння обирати мовленнєві конструкції відповідно до конкретних життєвих ситуацій, комунікативна активність дитини, здатність до підтримування стосунків з однолітками та дорослими.

Під час планування роботи з розвитку особистості дитини слід урахувати вікові особливості, адже процес розвитку і збагачення соціокультурного досвіду матиме, відповідно до віку, свої характеристики. Також хочу звернути увагу на такий аспект, як передача позитивного соціокультурного досвіду, адже соціалізуючись, дитина стикається не лише з позитивними надбаннями людства, а й з негативними, наприклад, стереотипами, що можуть сприяти розвитку зневаги до інших, зверхності. Тому завдання вчителя полягає в тому, щоб захистити дітей від негативних проявів, а якщо це неможливо, то принаймні пояснювати учням наслідки, до яких призведе набутий негативний досвід.

Важливо прищеплювати молодшим школярам культуру спілкування, яка виявляється не тільки в доречному використанні формул мовленнєвого етикету, а й в умінні уважно слухати співрозмовника, призупиняти своє мовлення, щоб дати можливість висловитися іншому; а також в умінні висловити критичне зауваження у такій формі, щоб нікого не образити. Свої комунікативні здібності і потреби діти реалізують також на перервах та у позаурочній роботі. Дитячі сварки починаються з дрібниць: вихопив, штовхнув, зачепив. Наведемо приклад, як їх попереджати. Учням пропонується ситуація, яку вони розв'язують за допомогою технології «Акваріум».

Ситуація: – Ти приніс в школу альбом з малюнками та фотографіями тварин, щоб показати товаришу. Учень з іншого класу вихопив його з рук та не бажає повертати.

Завдання: – Спробуй повернути альбом «мирним шляхом».

Два способи розв'язання:

Хазяїн альбому задає кривднику два – три питання, на які той відповідь «так»:

- Тобі подобається мій альбом? (Так)
- Бажаєш, щоб я розповів тобі про історію цих фото? (Так)
- Ти згоден, щоб ми разом розглянули альбом? (Так)
- Скільки тобі потрібно часу щоб переглянути альбом?
- Коли ти зможеш мені його повернути?

Так молодші школярі розбираються в собі та вчаться розуміти інші, а це і є метою формування комунікативної компетентності.

Працюючи в цьому напрямку, вчитель поступово формує у дітей якості особистості, здатної до комунікативної діяльності: уважність, урівноваженість, почуття такту, терплячість, справедливість, доброзичливість, організованість, самовладання.

Ці здібності знадобляться учням для подальшого особистого розвитку, здобуття освіти і до активної участі у житті суспільства.

При підготовці та проведенні уроків використовую електронні презентації Power Point. Електронні презентації дають можливість швидко підготуватися до уроку. Уроки виходять цікаві, творчі, видовищні й ефективні. Використання презентацій можливе на будь-якому етапі уроку: під час пояснення нового матеріалу, закріплення, повторення, контролю.

Відомо, що саме в молодшому підлітковому віці формуються складні форми мисленнєвої діяльності, швидко розвиваються творчі здібності, а спілкування з однокласниками стає основною діяльністю. Тому розвитку комунікативних навичок дітей на уроках найбільш ефективно сприятиме застосування ігрових технологій.

Уроки з елементами гри сприяють розвиткові думки, мислення, мовлення. Вони характеризуються активністю, динамічністю, емоційністю, колективністю, змагальністю. Захопившись грою, дитина не помічає, що вчиться, запам'ятовує нове, орієнтується у незвичних ситуаціях, що поповнює запас понять, уявлень, розвиває фантазію. Ігрові елементи дають змогу вчителю зацікавити учнів і протягом тривалого часу підтримувати їх інтерес до складних питань, властивостей і явищ, на яких у звичайних умовах зосередити увагу дітей не завжди вдається.

Більш ніж у будь якій іншій діяльності, у колективній грі виявляються особисті якості кожного, формуються стосунки з ровесниками. Тому, враховуючи особливості учнів початкових класів, широко використовую ігрові методи. Порівняно з іншими формами навчання гра досягає своєї мети, непомітно для дитини, тобто не потребує жодних способів тиску на особистість учня. Гра корисна тоді, коли органічно переплітається з серйозною наполегливою працею, тобто вона не повинна відволікати уваги від навчання, а спонукати до інтенсивної праці. Така гра робить працю привабливою і цікавою, допомага переборювати труднощі у засвоєнні навчального матеріалу.

А.С. Макаренко зазначав, що тільки та гра є педагогічно цінною, в якій особистість активно діє, мислить, будує, комбінує, моделює людські взаємини.

У своїй діяльності використовую інтерактивні методи і прийоми роботи, технологію формування та розвитку критичного мислення, методи проектів. Тому що вважаю, що саме під час інтерактивного навчання учні вчаться мислити творчо, критично, висловлювати власні думки, приймати обґрунтовані рішення; формуються навички толерантного спілкування, вміння аргументувати свої погляди, об'єктивно оцінювати власну роботу та роботу інших. Вважаю за необхідне створювати такі умови взаємодії, які б психологічно мотивували в учнів потребу висловлюватися щиро і безпосередньо. Щоб учні стали ініціативними,

самостійними, творчими й толерантними, необхідні такі педагогічні ситуації, де вчитель є помічником і учасником спільноти пізнання проблемної ситуації.

На заняттях учні повинні отримати навички критичного мислення:

- уважно слухати текст;
- ставити проблемні питання;
- уміти аргументувати;
- будувати гіпотези;
- сприймати розумну критику;
- вислуховувати думки інших;
- бачити спільне й відмінне;
- приводити доречні доведення;
- виказувати обдумані, перевірені судження.

Завдання вчителя:

- навчити дітей розрізняти проблемне запитання від непроблемного;
- навчити бачити суперечності, формулювати проблемні ситуації;
- формувати вміння розв'язувати проблему в діалозі.

При цьому вчитель не повинен виступати в ролі експерта, у якого є готова істина. Знаючи та вмючи значно більше, ніж учні, він, будучи співучасником, повинен стимулювати, провокувати, полегшувати пошук істини. Учитель повинен вміти швидко аналізувати побудовані учнями варіанти розв'язку проблеми. Проте його втручання має бути ледь помітним, ненав'язливим, зваженим з тим, щоб учні самі прийшли до оптимального розв'язку, а не слідували пропозиціями вчителя. При такому обговоренні повинен діяти демократичний принцип: усі мають рівні права щодо висловлення власної точки зору, пропонувати свої розв'язки проблемної ситуації, якими б незвичайними вони не були.

Реалізація такого змісту відбувається, як правило в такій послідовності:

1. Читання. Вчитель пропонує учням незнайомий текст філософськи та емоційно змістовно насичений.

2. Запитання ставлять учасники після прочитання тексту. Вчитель записує запитання на дошці, нумерує їх. Учні цифровими картками вибирають ті запитання, які бажають обговорити.

3. Обговорення. Воно, як правило, починається із звернення до того, чиє питання було обране, для коментування та пояснення питання або для висловлення точки зору, з чого починається дискусія.

4. Асоціативні уявлення. Учні малюють малюнки, або пишуть твори-мініатюри, висловлюючи своє відношення до почутого на занятті.

5. Підсумок. Будь – який член групи або вчитель підбиває підсумок бесіди, спостерігаючи за темою обговорення від початку та за ідеями, які виникали в процесі обговорення.

При цьому дуже важливо те, що атмосфера стосунків на занятті є «безпечною», а це означає, що всі учасники почувають себе вільно у висловленні

своїх позицій (якими б незвичайними або «недоречними» вони їм не здавались). Тут суттєвим є лише те, що кожна позиція повинна базуватися на позиціях, висловлених раніше, а також важливо, щоб вона була обґрунтованою. Такий підхід забезпечує самокорекцію учасників, запобігає абсолютиському ставленню їх до своїх позицій або позицій інших.

Правила, якими користуються учні на кожному занятті.

Слухай уважно.

Запитання став вдумливо.

Міркуй глибоко.

Відповідай так, як думаєш саме ти.

Уважно вислуховуй думки інших учнів.

Цінуй думку свого товариша.

При постановці питань до тексту потрібно формувати вміння учнів ставити запитання, починаючи словами: « чому..., як..., навіщо..., скільки..., де...» і т.д. «При обговоренні питань керуємося словами: я думаю..., я вважаю..., згоден з думкою..., не згоден з думкою..., хочу доповнити відповідь..., хочу заперечити..., посперечатися..., я стверджую...» і т.д. Опорні слова на перших заняттях можна записати на дошці. На таких заняттях чи уроках учні засвоюють моральні цінності, переконання, норми, принципи, правила, звички, традиції, які в сукупності становлять моральну культуру суспільства, якого так бракує сучасності. Це своєрідна етика, але через філософське пізнання. Усі варіанти відповідей сприймаються як правильні. Це колективний пошук істини через постановку запитань та обговорення відповідей на них. Роздуми учнів сприяють самовдосконаленню, бо вони є результатом практичної діяльності. Учні виховують себе самі, доводять і відстоюють свою думку, займаючи позицію на початку заняття й можливо змінюють її в ході дискусії, а іноді через деякий час. Діти швидше прислухаються до думки своїх ровесників, ніж до настанов педагогів чи батьків.

Комунікативна доцільність полягає в тому, що в наслідок виконання таких завдань в учнів удосконалюються вміння користуватися мовними засобами залежно від того, з ким вони спілкуються, де, з якою метою, тобто адекватно до ситуації.

Уроки математики також надають можливість розвитку мовлення учнів, зокрема:

- аналіз задач, пошук плану їх розв'язання;
- розв'язування рівнянь (діти пояснюють та обґрунтовують кожен крок);
- читання виразів;
- формулювання правил, алгоритмів виконання дій;
- коментування послідовності побудови геометричних фігур.

На уроках образотворчого мистецтва та трудового навчання, де учні більше працюють руками, я намагаюсь приділяти увагу мовленню дітей. З учнями ми опиуємо, аналізуємо картини художників, зразки дитячих робіт; збагачуємо словниковий запас новими термінами; складаємо інструктажі з техніки безпеки, послідовності малювання або виготовлення виробів. Наприкінці кожного уроку

створюємо виставки дитячих робіт, під час яких обговорюємо, змістовно аналізуємо та вербально оцінюємо роботи учнів.

Одним із основних аспектів роботи є використання на уроках різних видів активної діяльності, що сприяє розвитку комунікативних здібностей, зокрема: робота в парах («Обличчя до обличчя»), робота в малих групах («Пошук інформації», «Коло ідей»); інтерактивні ігри («Рольова гра», «Драматизація», «Інтерв'ю», «Мозковий штурм»); літературні ігри; ігрові ситуації; технологія навчання у дискусії «Обери позицію», що дає можливість учням висловити свої думки з певної проблеми стисло, за конкретною схемою; проектна діяльність. Упроваджую різноманітні нестандартні форми уроків, зокрема: урок-гра, урок-змагання, урок-казка, урок-подорож та інші.

Значні можливості для формування комунікативної компетентності відкриває для мене позакласна діяльність - вікторини, виховні бесіди, години спілкування, тематичні проекти та свята, конкурси віршів, інсценізація казок, родинні заходи, подорожі, екскурсії.

Під час спілкування і навчання значну увагу приділяю розвитку навичок культури мовлення, зокрема, невтручання в розмову старших, не перебивати товариша, говорити не опускаючи голови, дивитись в очі співрозмовника, спокійно слухати того, хто говорить не допускаючи зневажливого тону.

Не менш важливим є психолого-педагогічний аспект, що заснований на технології «створення ситуації успіху», яка реалізується завдяки використанню таких прийомів:

«Усмішка» (пригадування смішних подій із життя); «Очі в очі» (налагоджування контакту з дітьми, шепотіння відповіді на вушко, особиста подяка вчителя за відповідь); «Емоційне стимулювання» (констатація будь-якого, навіть незначного успіху, концентрація уваги дитина на впевненості в своїх силах, відкритість вчителя для довіри і співчуття); «Загальна радість» (емоційний відгук колективу на успіх одного із своїх членів); «Сердечна доброта» (діти висловлюють свої побажання іншим). Також задля забезпечення психоемоційного комфорту проводжу такі уроки: урок-радість, урок-дружба, урок-життя, урок-усмішка.

Щоб подолати психологічну бездіяльність, яка примушує бачити і говорити звичні речі, необхідно застосовувати на уроках завдання-жарти, невеличкі сюрпризи, звертатися до казкових чи гумористичних персонажів. Ці прийоми створюють доброзичливу атмосферу, знімають напруженість. Також слід позитивно реагувати на будь-які запропоновані учнями пропозиції та висловлювання.

Важливе місце у моїй роботі з дітьми має тісна співпраця з батьками, адже робота навіть найдосвідченішого педагога без батьківської підтримки приречена на невдачу. Вони скарбниця знань для вчителя (хто краще знає дитину?), вони – партнери вчителя у навчанні і вихованні, вони підтримують та допомагають дитині.

В своїй роботі активно використовую метод проектів. Адже він створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію до навчання, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей, надає можливість міркувати, аргументувати власну точку зору, спираючись на знання фактів, власних спостережень, бути толерантними до іншої точки зору, а головне – робить навчання молодших школярів цікавим і

змістовним, а процес набуття знань простим і доступним. Сучасні умови життя потребують, аби людина мислила і працювала творчо, а також уміла приймати нестандартні рішення. Саме цим зумовлена нині увага педагогів до інновацій. На мою думку, сьогодні одним із найперспективніших методів навчання є метод проектів. Адже він створює умови для творчої самореалізації тих, хто навчається, підвищує мотивацію до навчання і сприяє розвитку інтелектуальних здібностей, формує навички пошуково-дослідницької технології. Метою методу проектів є створення умов, за яких учні самостійно й охоче отримують знання з різних джерел, вчаться користуватися ними для розв'язання нових, пізнавальних і практичних завдань, розвивають та удосконалюють комунікативні вміння, аналітичне мислення, працюючи в різних групах, розвивають вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити. Виконання проекту передбачає зв'язок із реальним життям, незвичайність форми і самостійність виготовлення, створення матеріалів (фото-, аудіо-, відеозвіт, анкета, таблиця тощо).

Проектна діяльність безпосередньо впливає на розвиток учня. Вона дає можливість учителю тісно впливати на зовнішні мотиви (допитливість, прагнення бути дорослим, активне сприйняття нового) та на внутрішні мотиви (почуття обов'язку, бажання вчитися, любов до книги, потяг до самоосвіти, прагнення до успіху тощо) школяра, дає змогу поєднати ціннісно-змістовні основи культури та процес діяльній соціалізації учня. Саме через це в наш час робота за методом проектів стала надзвичайно актуальною. Метод проектів має величезну цінність, адже завдяки його реалізації учні:

- навчаються добре виконувати роботу, відчуваючи при цьому радість і гордість за результати;
- люблять школу, позбуваючись проблем із дисципліною;
- стають оптимістами;
- навчаються мислити, їхні думки базуються на фактах, а не на передбаченнях;
- навчаються вчитися, знають, де і як потрібно знаходити матеріал, як тлумачити факти, як їх обґрунтовувати;
- набувають навичок роботи в колективі;
- учаться ставити мету, зважати на думку товаришів;
- навчаються ефективно працювати, планувати свою працю на кожному етапі;
- учаться аналізувати власну працю;
- усебічно тренують свої розум та мислення;
- зацікавлюються самостійною роботою;
- завдяки вивченню й дослідженню теми занурюються в атмосферу дружньої конкуренції.

Під час роботи за методом проектів можливе й виникнення деяких проблемних питань. При підготовці й проведенні уроку важливо володіти мистецтвом комунікацій, не давити на дітей своїм авторитетом, не нав'язувати власної думки, дати можливість дітям самим відчути бажання дослідити й вивчити

певне питання; уміти встановлювати та підтримувати в групі проекту стійкий позитивний емоційний настрій; контролювати правильні відносини учнів при груповій взаємодії; сприяти рівноцінній участі членів групи у вирішенні поставлених завдань. Він дозволяє найповніше враховувати індивідуальні особливості кожного учня, тобто реалізувати особистісно орієнтований підхід у навчанні, заснований на особистісних характеристиках, що передує досвіду, рівню інтелектуального, морального та фізичного розвитку дитини, дозволяє розв'язати проблему мотивації, створити позитивну атмосферу навчання, навчити дітей застосовувати свої знання на практиці для розв'язання життєвих і особистісних проблем. Проектна робота забезпечує високу мотивацію. Учні пишуть і говорять про себе і свої інтереси, проводять невелику дослідницьку роботу, займаючи при цьому активну позицію. Кожен учень здатний знайти собі роботу, враховуючи свої здібності.

Метод проектів дає змогу учням вчитися на власному досвіді й досвіді інших у конкретних справах і приносить задоволення учням, що бачать продукт власної праці. Крім того метод проектів передбачає обов'язкову презентацію результатів. Форми презентації проектів різні: усний журнал, виставка, тематичний збірник, спецвипуск газети, заочна подорож, тощо. Багато уваги від учителя вимагає і процес осмислення, цілеспрямованого здобування і застосування школярами знань, потрібних у тому чи іншому проекті. Від учителя при цьому вимагається особлива тактовність, делікатність, щоб не «нав'язати» учням інформацію, а спрямувати їх самостійний пошук, наприклад: Чи все ви знаєте, щоб виконати даний проект? Яку інформацію вам треба отримати? До яких джерел слід звернутися (Інтернет, довідники, художня література, підручники)? Доцільно у процесі роботи над проектом проводити з молодшими школярами екскурсії, прогулянки – спостереження.

Така система формування комунікативної компетентності дає результативність:

- вільне володіння мовою і мовленням в різних життєвих ситуаціях;
- здатність до взаємодії з іншими людьми, об'єктами навколишнього світу;
- наявність пізнавальної мотивації, читацької самостійності, готовності до самоосвіти.

На своїх уроках я намагаюсь використати якомога більше новинок, які б зацікавили учнів. Адже тоді все частіше виникає необхідність ставити учня у позицію дослідника, вчити його спостерігати та аналізувати навколишні явища та події, пробуджувати у нього цікавість до ще нерозв'язаних завдань, з якими він може зустрітися в майбутньому.

Висновки

Глибоко впевнена в тому, що навчання в початковій школі не може бути лише процесом засвоєння певної суми знань. Це, перш за все, має бути захопливе пізнання навколишнього світу через спостереження, через влучно дібрані слова, через образи, створені в дитячій уяві і фантазії. Вважаю, що у школі дитина не просто навчається,

вона тут живе, формується як особистість. І якою людиною вона виросте, ким стане в житті, залежить саме від нас, педагогів.

Прийшла до висновку, що формування особистості і її становлення, розвиток творчих здібностей відбувається в процесі навчання, якщо дотримуватись поставлених перед собою завдань. Вважаю, що потрібно спрямувати всю систему роботи на формування людяності. Необхідно любити дітей, вірити в свої і їх сили, намагатися приносити своїм учням якомога більше радощів пізнання, запалити у дитячих серцях жагу до знань, впевненість у своїх силах і розуміння того, що справжнє щастя полягає у твоїй потребі і вмінні дарувати іншим усмішку, радість, добро.

В.О.Сухомлинський вважав, що добрі почуття мають своє коріння у дитинстві, а людяність, доброта, ласка, доброзичливість народжуються в праці, турботах, хвилюваннях про красу довкілля. Дитинство – це важливий повноцінний період життя людини, а не підготовка до майбутнього. В.Сухомлинський вважав, що від того, як пройшло дитинство, що з дитячих років і навколишнього світу увійшло у свідомість і серце дитини великою мірою залежить якою дитина буде в майбутньому.

Від сформованості комунікативних умінь і навичок, компетентностей у 6-10 річної дитини залежить її подальша успішність у житті.

Хочеться сказати словами В. О. Сухомлинського: *«Творча праця вчителя, захоплення улюбленою справою – найвірніший шлях до серця дитини».*

Якщо підтримувати, стимулювати перші паростки самостійності, творчості, самовираження, то цілком можливо, що мої вихованці стануть успішними творчими особистостями, здатними пізнавати і творити навколишній світ і своє життя.

***Розвивальні творчі вправи
на уроках української мови та
читання в початкових класах***

*Вчитель початкових класів
спеціалізованої школи I-III ступенів
№125 м. Києва з поглибленим
вивченням англійської мови
Федорова Тетяна Андріївна*

Київ – 2018

Метою навчання учнів початкових класів є розвиток особистості учня, розкриття його здібностей і талантів. У контексті освітніх реалій сьогодення ця мета конкретизується як підготовка до життя, розвиток їх інтелектуальних та творчих здібностей, опанування нових знань, актуалізація пізнавальної діяльності молодшого школяра.

Застосування розвивальних творчих вправ залучає учнів не тільки відтворювати набуті знання, вміння й навички, але й сприяє головним чином розвитку пізнавальної активності, творчих здібностей та формує комунікативні компетентності учнів.

Роботу над розвивальними творчими вправами здійснюють поетапно за допомогою дослідницьких, ігрових, творчо-прикладних дій, під час яких розвиваються та поєднуються операційне та образно-асоціативне види мислення.

Такі завдання є системою, що дає змогу сформувати і розвинути всю різноманітність інтелектуальної й творчої діяльності учнів та забезпечити перехід від репродуктивних, формально-логічних дій до творчих.

Розвивальні творчі вправи спрямовані на розвиток:

- фонематичного слуху;
- мнемонічних процесів (пам'яті);
- уваги;
- творчої уяви;
- мислення;
- мовлення;
- комунікативних здібностей.

Отже, розвивальні творчі вправи в початкових класах, за систематичного їх використання і правильної організації, спонукають дитину до мовленнєвої діяльності, заохочують до роздумів, уважного ставлення до вимовленого слова, виконання творчих завдань, пробуджує віру у власні сили і творчі можливості.

З метою розширення лексичного запасу учнів, навчання розуміння відтінків значення слова, вміння влучно і впевнено його використовувати допоможуть такі творчі вправи.

Різноманітні завдання, вправи, ігри та прийоми спрямовані на розвиток творчих здібностей учнів. Під час виконання творчих вправ, цікавих ігор у дітей розвиваються комунікативні навички, інтелектуальні творчі здібності, а також дитина набуває навичок досліджувати, робити висновки, самостверджуватись.

Важливим завданням педагога є спонукати дітей до активності, стимулювати розумову діяльність, залучати до гри всіх, постійно наголошувати, що рішення, які на перший погляд різні, можуть бути правильними.

Учням до вподоби завдання творчого характеру, вони радо беруться за їх виконання; нестандартні завдання підсилюють навчальну діяльність; пробуджують інтерес до чогось нового і нетипового. Діти задоволені, коли знаходять правильний шлях розв'язання і отримують похвалу від учителя.

Асоціативні ігри

«Ланцюжок випадковостей»

До запропонованого слова добираються вільні асоціації:

Іграшки – малюк – дитячий майданчик – мати ...

Автобус - шосе – вулиця – водій ...

«Ланцюжок асоціацій»

До запропонованого слова добираються однотипні предмети і до кожного асоціативні рядки.

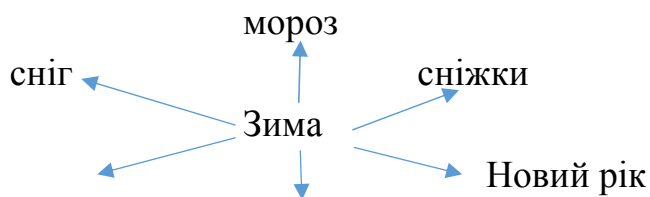
<i>Штани</i>	<i>Шорти</i>	<i>Джинси</i>
Дідусь	хлопчик	тато
Диван	літо	відпочинок
Телевізор	ставок	ліс
Футбол	купання	вогнище

Пропонуються довільні картки із зображенням будь-яких предметів і вільні асоціації до них:

<i>Бегемот</i>	<i>Груша</i>	<i>Стіл</i>
Африка	сад	скатертина
Болото	бджоли	обід
Зоопарк	мед	сім'я

Гра «Асоціативний кущ»

Які асоціації викликає у вас слово «Україна» або «зима»? Діти висловлюють свої асоціації, на дошці учитель будує «асоціативний кущ»

«Склади речення»

Завдання: Скласти як найбільше речень, використавши дані слова.

Наприклад: лисиця, ручка, річка.

- Лисичка знайшла біля річки ручку.
- Дівчинка ручкою написала історію про лисичку, яка в річці ловила рибу.
- Лисичка згризла ручку, яку загубила Наталка.

«Спільні ознаки»

Завдання: Запропонувати якнайбільше спільних властивостей запропонованих предметів.

Наприклад: човен, тарілка – виготовлені людиною, мають глибину, можуть бути виготовлені із металу.

«Видали зайве»

Завдання: З трьох слів далеких за змістом необхідно побудувати пари, пов'язані певною ознакою.

Кішка, гарбуз, сонце – гарбуз і сонце однакові за формою.

Кішка, гарбуз – знаходяться на землі, використовуються людиною.

Кішка, сонце – колір очей у кішки може бути жовтий, як сонечко.

«Аналогічні слова»

Завдання: До запропонованого слова дібрати аналогічні слова (за певною властивістю).

Наприклад: літак, гелікоптер, бабка, журавель – мають властивість літати.

Автомобіль, трамвай, човен – належать до транспорту.

Комбайн, корабель, виделка – виготовлені з металу.

«Знайди відмінні ознаки»

Запропоновані предмети: радіо, шафа, зошит, дзвінок, літак.

Чим ці предмети відрізняються від кішки, телевізора, автомобіля, столу, птаха.

Знайди якомога більше відмінностей.

Наприклад:

Літак	Пташка
- неістота	- істота
- сконструйований людиною	- створена природою
- для польоту потрібно паливо	- харчується комахами

«Послідовність дій»

Створити алгоритм для виконання певної дії.

Наприклад: Які дії треба виконати, щоб створити космічну ракету, щоб вирости здоровим, щоб жити ...

«Чим буде»

Спрогнозуйте, чим (ким) буде предмет через деякий час

Дівчинка – жінкою,

Жолудь – дубом,

Дошка – шафою

Дерево – дошкою,

Борошно – печивом.

«Віднайти аналогії»

Для абсолютно різних предметів формулюються конкретні властивості.

Житло:

- Будинок - для людини;
- Нора, барліг - для тварини;
- Ліс, парк - для рослин;
- Город - для овочів;
- Панцир - для черепахи.

Одяг:

- Пальто, шуба, светр - для людини;
- Хутро - для тварини;
- Кора, листя - для дерев;
- Шкірка - для овочів;
- Лушпиння - для насіння.

«Будуємо алгоритм»

Школярам пропонують певну дію розбити на частини.

Миття рук: підкачати рукава, відкрити кран, змочити руки, намити їх милом, потерти одна об одну кілька разів, змити мило водою, закрити кран, витерти руки рушником.

«Перетворюємо предмет»

Визначається послідовність дій перетворення предметів.

- льон - нитки, тканина, сорочка;
- пшениця - борошно, тісто, паляниця;
- насінина - яблуна, яблуко, варення.

Гра «Луна»

- допомагає відпрацювати з учнями орфоепію важких у вимові слів.

Завдання:

- повторити за вчителем чітко і виразно;
- повторити пошепки, але чітко, щоб тебе почули у протилежному кінці класу;
- повторити голосно;
- повторити швидко і чітко тричі.

Для роботи використовують слова типу: кукурудза, ходжу, бадьорий, джміль, дзижчати.

Гра «Порівняй».

Визначте кількість звуків у словах і вставте знаки “<”, “>”, “=”

Сіно = сани	щітка > кішка
Син [ ] синь	джміль [ ] парта
Рак [ ] мак	щит [ ] вуж
Лось [ ] ліс	щиглик [ ] дзвоник
Сім'я [ ] сова	знання [ ] земля

Розвивальні творчі вправи до уроків читання та української мови

Склади звукову модель слова-відгадки

Є і кріп і бараболя,
М'ясо, морква і квасоля,
Цибулина і петрушка.
От смачна в нас буде ... (юшка)!

Метаграма

Не цвірінькає, співає,
Жовто-чорне пір'я має,
З лісових густих кущів
До родини голубів
Пташка в гості прилітає,
Як харчів не вистачає.
Після «С» як замість «И»
Букву «У» напишем ми,
Будем мати запашну
Гарну ягоду смачну. (синиця – суниця)

Слова навпаки

Запишіть 5 односкладових слів, що від перестановки звуків (першого й останнього) набули б нового значення.

Наприклад: мир – Рим.

Відповідь: кіт – тік, кат – так, лік – кіт, рік – кір, лід – діл, рай – яр, бук – куб.

Піктограма

Учитель зачитує текст. Завдання учня – запам'ятати, зобразивши кожен смисловий фрагмент у вигляді малюнка. Потім діти переказують текст, користуючись своїми піктограмами.

Гра «Склади слово»

Учні читають колонки складів, а тоді утворюють слова

Жо	ра
Щіп	ки
Хво	ко
Ле	луді
Ліж	ки
Ніж	лі
Круг	вічки
Чоло	жить

Гра «Здогадайтеся про кого або про що я розповідаю».

Учень, школяр, черговий, третьокласник, син, онук, племінник, пустун - ... (хлопчик).

Чекає, зустрічає, годує, читає, готує, прибирає, посміхається, виряджає, піклується, стомлюється - .... (мама).

Іде, капає, лле, мочить, закінчується - ... (дош).

Мрійник, вигадник, казкар, поет, фантазер - ... (письменник).

Гра «Закінчіть речення»

Байки пише .... (байкар). Вірші складає ... (поет).

Казки вигадує .... (казкар). Прозу створює ... (прозаїк).

Хто з названих письменників пише оповідання? Що таке оповідання?

Чим оповідання відрізняється від казки і вірша?

Складемо вірш.

Спробуємо скласти вірш про прихід весни. Вчитель читає вірш, а діти добирають слова – рими.

Іде весна – і все радіє,
вона сердечко наше ... (гріє).

І пташечка весну стрічає,
веселу пісеньку .... (співає).

Які для весни є слова?

Вона красива і ... (жива),
тендітна, ніжна як купава,
весела, лагідна, ... (ласкава).

І скрізь весні лунає слава,
вона квітуча і ... (яскрава).

Весна іде, немов царівна,

зелена, сонячна, ... (чарівна).
Заполоняє щастям світ,
весна не йде, а вже ... (летить).
Ви, діти, весну, зустрічайте,
а ці слова ... (запам'ятайте)

Н. Красоткіна

Доповнити речення за змістом.

Склади коротку розповідь і добери заголовок.

- Мама вишивала (Що?) ...
- Нитки лягали на тканину (Як?) ...
- Орнамент виходить (Який?) ...
- На ньому зображені (Що?) ...
- Мені подобається (Що?) ...

Робота в парі. Гра «Доберіть риму».

Швидко слово називай – йому риму добирай.

М'ячик ... (скаче)

Дощик ... (плаче)

А курочка ... (кудкудаче)

А ми віршики ... (складаємо)

Дружно рими ... (добираємо)

В парах ми іще пограємо,

Рими ще ... (попідбираємо);

Країна ... (Україна, Батьківщина)

Піч ... (ніч, річ)

Небеса ... (краса, голос, коса)

Діти ... (квіти, радіти, гріти).

Гілка _ _ _ ,

ложка ...

Олівець _ _ _ _

пробачить _ _ _ _

Сороки _ _ _

два _ _ _ _

Вправа «Дерево»

Учитель роздає трафарети, діти обводять їх у зошиті. Корені дерев – це короткі прості слова, що пише на дошці вчитель. На гілках потрібно підписати словотворчі суфікси. Діти вписують у крону дерева слова, що утворюються за допомогою суфіксів.

«Подібність і розходження»

Люди спілкуються тому, що вони схожі чи відмінні один від одного. Давайте знайдемо відмінності і подібності один одного. Кожний з вас повинний сформулювати фразу, звертаючись до сусіда: «Ми з тобою хожі, тим що ... (називається який – або ознака «подібності»), але у відмінності від тебе я ... (називається який – або ознака «відмінності»). Наприклад: «Ми с тобою схожі тим, що любимо тварин, а особливо кішок, але у відмінності від тебе, я люблю їсти пломбір із солоним огірком.»

Вправа «Клубочок»

Діти сідають у півколо. Учитель стає в центрі і, намотавши на палець нитку, кидає дитині клубочок, запитуючи при цьому що-небудь (як тебе звать, що ти любиш, чого стережешся?) Дитина ловить клубок, відповідає на запитання і ставить запитання передаючи клубочок наступному гравцю. Якщо дитина утрудняється з відповіддю, вона повертає клубок ведучому. Ця гра допомагає дітям побачити загальні зв'язки між ними, а вчителю допомагає визначити, у кого з дітей є труднощі в спілкуванні. Вона буде корисна нетовариським дітям, також її доцільно використовувати в групах малознайомих учасників.

Вправа «Хованки»

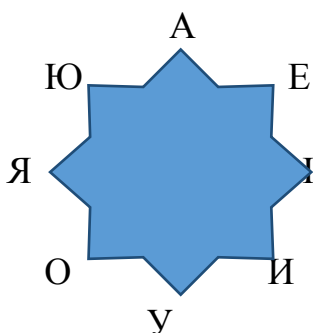
Вчитель показує малюнок, учні називають слово і попереджають, де може сховатися помилка. Окремої уваги заслугове робота із словами, правопис яких потрібно запам'ятати.

Вправа на розвиток фонетичного сприймання.

Учитель показує малюнки, учні називають назви птахів що зображені, визначають спільний звук [с], [с']:

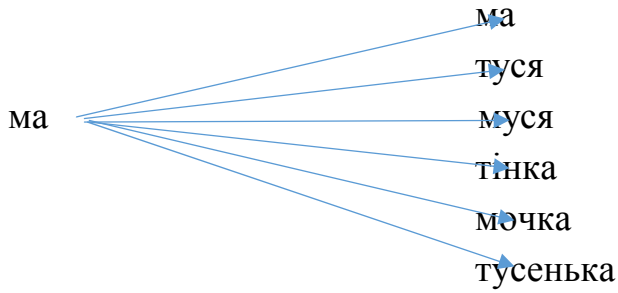
Ластівка, снігур, синиця, соловей, сокіл, сойка, сорока.

Розчитування. Гра «Сонечко»

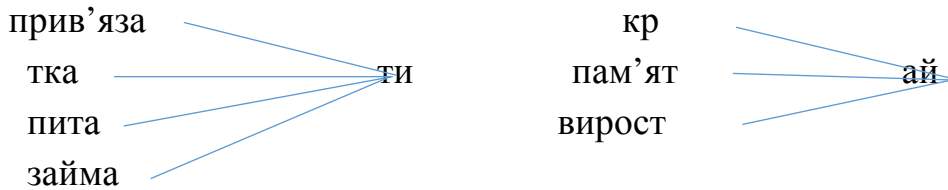

Посередині сонечка учитель вставляє картки з буквами, щоб утворилися комбінації приголосних: *л, гр, хл, ст, дзв.*
Діти читають за указкою вчителя.

Читання слів, поданих аналітико-синтетичним способом.
Прочитайте, як по різному можна звертатися до мами.

Прочитайте слова пов'язані закінченням.

Мовно-лексичне завдання

Прочитайте слова в колонках, з'єднайте близькі за значенням.

Завирувало	·	·	зігнувся
Чкурне	·	·	закрутило
Блиснуло	·	·	прив'язав
Прип'яв	·	·	мигнуло

Мовно-логічне завдання

До пар слів, близьких за значенням, доберіть іменники з тексту.

Вправа на розвиток мовної догадки

Прочитайте прислів'я, подумки вставляючи пропущені букви:

Пт_х р_діє в_сні, а д_тя – м_т_рі.

Л_б_в м_т_рі і на в_дст_ні гр_є.

Н_с_нц_т_пл_, а біл_м_т_рі д_бре.

Загадки відгадай, словникові слова згадай.

- 1) Залізниця, що під землю спускається, вже по іншому називається. (.....)
- 2) Середній день у тижні неспроста має назву – (.....)
- 3) Дерево на букву я – кучерява голова. (.....)
- 4) Вчитель після привітання нам задав важке (.....).
- 5) Спинку і підруччя має, людина на ньому відпочиває. (.....)

«Розшифруй»

Запиши слова, користуючись номерами літер в алфавіті.

15, 1, 10, 15, 1. _____

15, 1, 10, 19, 28, 15, 1. _____

15, 1, 10, 27, 12. _____

Мовна розминка

Промовлення і добір слів до чистомовки

На – на – не – рідна ... (сторона)

Ай – ай – ай – наш рідний ... (край)

Жу – жу – жу – землю ... (бережу)

Ба – ба – ба – золоті ... (хліба)

Ті – ті – ті – руки ... (золоті)

Вистава за змістом оповідання (Робота в групах)

За змістом оповідання ... підготуйте виставу. Кожна група отримує на допомогу картку з завданням. Зразок картки:

1. Придумайте назву для вистави.
2. Визначте дійових осіб.
3. Придумайте діалог. Між ким відбуватиметься розмова? Як її розпочати? Чим вона закінчиться?
4. Продумайте, які слова, жести, вирази обличчя допоможуть глядачам відчути почуття дійових осіб.
5. Розіграйте виставу перед однокласниками.

Склади вірш за римою (Робота в парі)

Складіть невеличкий вірш про зиму. Допоможуть вам готові рими.

... прийшла   ... сніжинки

... пушинки   ... принесла

Гра «Добери порівняння»

Діти працюючи у парах, добирають порівняння. Результати роботи озвучують в класі, обирають найбільш вдалі порівняння.

Річка, наче ...

Вітер, мов ...

Хмара, як ...

Школа, ніби ...

Гра «Поєднай»

Поєднайте прізвище письменника з іменем.

Костенко

Анатолій

Франко

Ліна

Копиленко

Олександр

Чубач

Іван

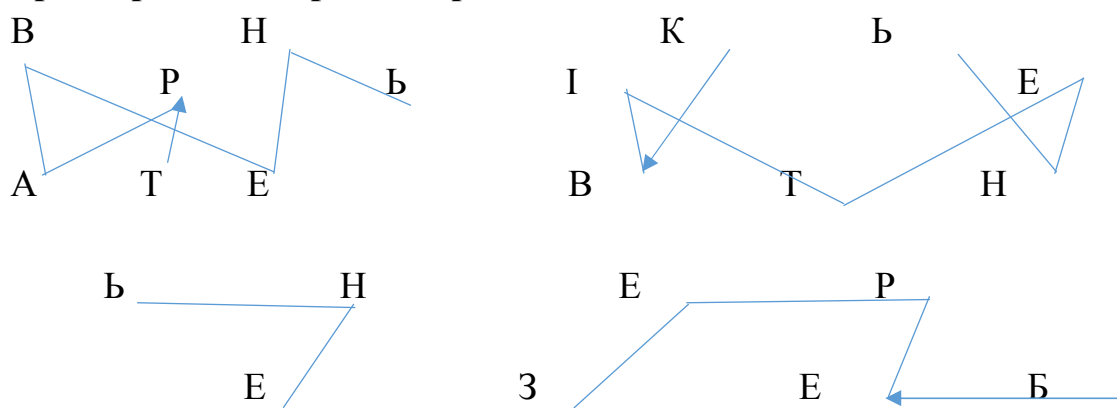
Костецький

Леся

Українка

Ганна

Гра «Пройди лабіринт – прочитай слово»

Що означають ці слова? Назвіть їх у правильній послідовності.

Вправа для розвитку мовної догадки.

Прочитати народні прикмети, пов'язані із цими місяцями. Читайте, подумки вставляючи пропущені букви.

З_й_ш_в у б_р_з_н_ с_н_ж_к - б_р_ся з_ плуж_к. (Зійшов у березні сніжок – берися за плужок.)

У кв_т_н_ п_г_д_ д_н д_нь бл_с_н_, а с_м дн_в к_с_н_. (У квітні погода один день блисне, а сім днів кисне.)

Тр_в_н_в_й д_щ, _к з гр_б_м_ б_щ. (Травневий дощ, як з грибами борщ.)

Гра «Блискавка»

Слова на картках – блискавках: **рід, сім'я, народ, наш, рідна, велика, дерево, родовідне, український.**

Після прочитання учитель виставляє слова на дошку у дві колонки:

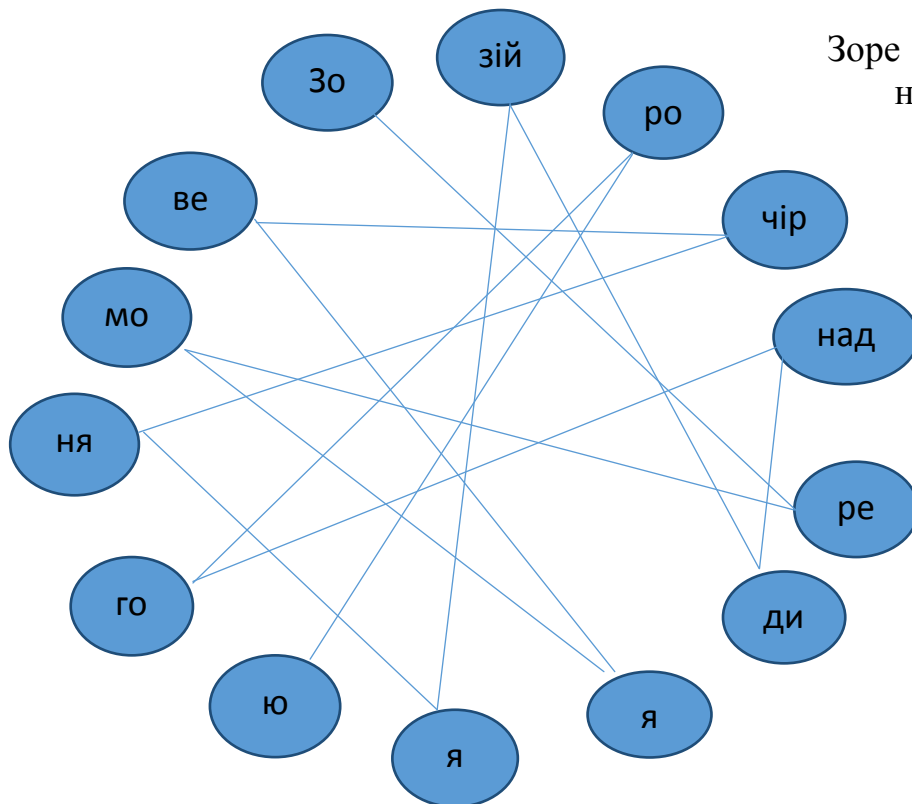
I – назви предметів; II – ознаки.

Утворить із цих слів словосполучення (український народ, родовідне дерево, рідна сім'я, велика родина, наш рід).

Гра «Дослідники»

Дослідить текст, порахуйте, скільки разів у ньому повторюється слово «калина».

Гра «Розшифруй фразу»

Зоре моя вечірня, зійди над горою.

Гра «Утвори слова»

Діти добирають якнайбільше слів, які підходять до схем

	і	
--	---	--

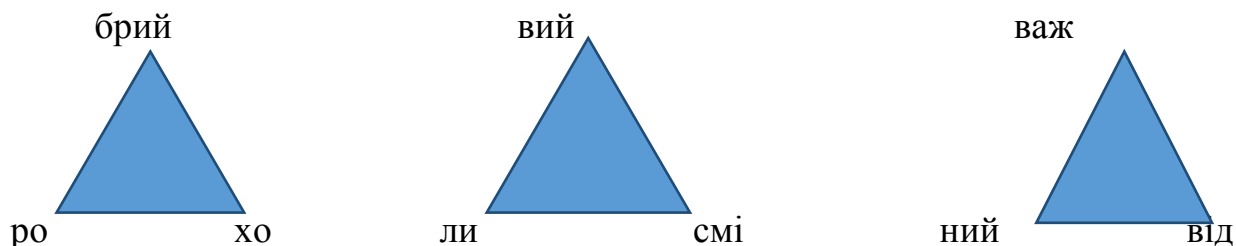
	о		о		о
--	---	--	---	--	---

	а		и		а
--	---	--	---	--	---

Гра «Ніч і день»

На команду «Ніч» учні заплющують очі та слухають. Учитель повільно називає звуки. Учні з'єднують їх у слова і по команді «День» називають утворені слова.

Гра «Знайди слова»

Що можна сказати про ці слова? Добери слова близькі за значенням.

Гра «Слова граються у піжмурки»

Слова послухали чистомовку, їм сподобалась гра в піжмурки і вони теж сховались від вас у «сторінці». Спробуйте їх знайти. А допоможуть вам ці числа.

(Кожна літера слова «сторінка» має свій код-цифру. Згідно з комбінаціями цифр діти утворюють слова)

		С	Т	О	Р	І	Н	К	А	
		1	2	3	4	5	6	7	8	
123	1563	48678								(Сто, сіно, ранка.)
457	6348	48637								(Рік, нора, ранок.)
432	7563	125678								(Рот, кіно, стінка.)

Гра «Розчитування»

За таблицею прочитати надані склади с додаванням вказаних голосних по черзі.

	а	о	у	і	и	е	
	<u>скл</u>						<u>шкр</u>
	<u>ктр</u>						<u>ньк</u>
	<u>вс</u>						<u>чк</u>
	<u>зр</u>						<u>зн</u>
	<u>н</u>						<u>д</u>

Гра «Незвичайна математика»

- Виконайте дії та прочитайте утворений результат.

Ляля - я + ь + ка = ... (лялька)

Коза - за + ник = ... (коник)

Ма + шина - а + ка = ... (машинка)

Ліс - с + тачка - ка + ок = ... (літачок)

М'ята - та + чай - ай + ик = ... (м'ячик)

- Яке одне слово об'єднує усі ці слова? (Іграшки).

- Продовжте цей ряд слів.

Гра «Відновіть вірш»

На картках (для роботи в парах) записані рядочки з вірша. Учні відновлюють його.

Дайте вареник ( )

Кільце ковбаски ( )

Грудочку кашки ( )

Щедрик ведрик ( )

Гра «Інтерв'ю»

Журналіст бере інтерв'ю у «калинки» за змістом твору. (У ролях – учні).

Гра «Складіть із розсіпанки речення»

Людина   найкраще   як соловей   на Землі?
Де   Батьківщини   немає   без пісні.
Без   без Батьківщини   місце   людини.

- Пояснить як ви розумієте прислів'я.
- Прочитайте питальне речення з правильною інтонацією.
- Як би ви відповіли на це запитання?

Гра «Прикрась слово»

«Прикрасьте» дібрані слова прикметниками, щоб вони звучали, наче зимова музика.

Сніг - ... (пухнастий, сріблястий, перший, чистий, холодний, ...)

Мороз - ... (пекучий, тріскучий, лютий, сильний, ...)

Гра «Добери риму»

До слів: лак – (мак)

Зірка – (дірка)

Роса – (коса)

Вода – (біда)

Гра «Складання вірша»

Спробуйте створити віршик-метафору, в якому змальовується певний об'єкт природи. (соснова хвоїнка в воді, метелик на троянді, світлячки уночі, місяць за хмарою).

Використання цих завдань та ігор сприяють розвитку не тільки уяви і літературних здібностей, вони дають змогу забезпечити розвиток особистості дитини.

1

_____ навкруги
_____ сніги
_____ цариця
_____ білолиця

2

_____ слід
_____ лід
_____ білими
_____ килими

Хочеться, щоб кожна дитина розвивалася всебічно, і якщо в ній «дрімає» якийсь талант, то треба, щоб він розкрився на користь їй та іншим. І, як підказує моя практика, саме творчий підхід до учіння допоможе досягнути бажаних результатів.

Література

1. Андреева Т. М. «Соціально психологія» Аспект Прес, 2008.
2. Анісімова Т. О. «Сучасний урок у початковій школі: традиції та інновації (навчально-методичний посібник) Т.О. Анісімова, О. В. Нікулочкіна – Тернопіль: Мандрівець, 2013 – 104с.
3. Антоненко М. Дидактичні проблеми загальноосвітньої школи у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського М. Антоненко –К.: Вища школа.
4. Бондаренко О. Є. «Нетрадиційні форми роботи як засіб формування комунікативної компетентності учнів початкової школи».
5. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі – Київ, 2010 – с. 336-341.
6. Даниленко Т. М. Пеньшина В.А. «Проектна діяльність на уроках початкової школи».
7. Державний стандарт початкової загальної освіти. (Постанова КМУ №87 від 21.02.2018р.).
8. Іванова Г. Ж. Олімпіадні завдання з основних дисциплін. 1-4 класи – Харків. Видавнича грапа «Основа», 2012.
9. Коломінова О. О. Методика формування соціокультурної компетенції учнів молодшого шкільного віку в процесі навчання усного спілкування.
10. Кульчицька О. І. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей – Обдарована дитина. – 2007.
11. Лук'яненко М. С. Розвиток творчого мислення молодших школярів//Обдарована дитина.- 2002. - №5. - с.16.
12. Плис О. Формування образного мислення у молодших школярів /О. Плис// Початкове навчання і виховання. -2014. - №31-32 с. 2-8.
13. Родимгіна І. Компетентнісно орієнтований підхід у навчанні – Харків.: Основа, 2008. -112с.
14. Савченко О. Я. Методика читання в початкових класах: Посібник для вчителя.-Київ: Освіта, 2007. - с. 334
15. Савченко О. Я. Мовленнєвий розвиток учнів на уроках читання/О. Я. Савченко// Методика читання в початкових класах. – Київ: Освіта, 2007.- с. 105, 164-166.
16. Хома О. Методика роботи над словниковими словами з погляду текстоцентричної технології навчання, Початкова школа – 2016 №1, с 6-9.
17. Яріш Т. П. Розвиток життєвих компетентностей на уроках читання в початковій школі.: Ранок, 2011 – 176 с.